

MONARCHIE NA MUŠCE ANEB MODERNIZAČNÍ PROCESY 19. STOLETÍ NA STŘELECKÝCH TERČÍCH

JANA MEZEROVÁ, Národní muzeum, Praha

Abstract: Shooting Targets reveal historical events and show how these events were perceived and evaluated. They indicate generally shared set of representations and symbols. Through them can be seen a complex of semantic and visually short elaborate historical discourse.

Keywords: Sharpshooters, shooting targets, historical exhibition, museum, 19th century, Austro-Hungarian Monarchy, symbols.

Střelecké terče v sobě spojují atraktivní vzhled a zároveň velký vypovídající potenciál. Následující příspěvek je věnován kolekci čtyřiaadvaceti malovaných střeleckých terčů prezentovaných na výstavě Monarchie, které svými náměty vypovídají o veřejném, společenském, hospodářském a politickém dění 19. století. Nejedná se o shrnující studii na téma motivů užívaných na střeleckých terčích obecně, ta by si vyžádala mnohem důkladnější a soustavnější zkoumání. Předmět zájmu je zde zúžen v souladu s potřebami muzejní prezentace.

Střelecké spolky nebo ostrostřelecké sbory, představovaly jedny z nejváženějších sdružení, ať se jednalo o velké nebo malé, venkovské zemědělské nebo průmyslové, jazykově české, německé nebo smíšené město. Tyto spolky se často honosily velmi starou tradicí sahající až do středověku. Přestože v 19. století byla jejich funkce spíše společenská a posléze sportovní, v povědomí svých spoluobčanů střelci stále figurovali jako ochránci obce.

Hlavní charakteristikou střeleckých spolků a uniformovaných sborů zvláště, byl konzervatismus a s ním spojená ostentativně vyjadřovaná loajalita k císaři i monarchii. Pro posilující měšťanskou společnost mohly být v některých případech symbolem schopnosti samosprávy bránit obec a veřejný pořádek v ní. V německém prostředí je patrné spojování historických tradic počátků samospráv spatřovaných ve středověkých městech s konstituujícími se samosprávami liberální éry. V českých městech zase obliba střeleckých spolků mohla souviset se snahou českého prostředí podpořenou vlivem Národního obrození uchovat si tradice, autenticitu a jistou autonomii.

Střelecké terče jsou významnými a velmi zajímavými památkami na činnost střeleckých spolků. V mnohých českých muzeích se zachovaly ucelené soubory.¹ Jedná se

o dřevěné malbou opatřené desky, původně sloužící jako skutečné terče, později spíše jako pamětní štíty. Jejich vznik byl vesměs spojen s tradiční, každoročně konanou soutěží ve střelbě. Vítěz soutěže, střelecký král, nechával terč zhotovit na počest svého úspěchu. Někdy terče věnovali významní členové jako upomínku na významné události v životě korporace. Terče zobrazovaly nejčastěji různé motivy spojené se střeleckým prostředím. V průběhu doby se obliba motivů měnila. Na konci 18. a na počátku 19. století byla na terčích nejčastěji vyobrazována různá přísloví, často s tématem pospolitosti nebo přátelství. Obvyklé byly rovněž lovecké motivy, což poukazovalo k další oblasti praktického využití přesné střelby. Okolo poloviny 19. století začalo přibývat námětů souvisejících s veřejným životem, ať již v domovské obci, v zemi, nebo celé monarchii. Tematiku terčů rovněž výrazně ovlivnily válečné události, neboť střelecké prostředí vždy vzhlíželo k vojenským vzorům. U některých výjevů jde o vyjádření „doslovné“, často ale na terčích nacházíme vyobrazení alegorická, zvláště jednalo-li se o abstrakce typu vlast, loajalita, svoboda atd.

Soubor terčů pro výstavu Monarchie byl shromážděn tak, aby na něm bylo možno ilustrovat modernizační procesy a jejich recepci. Pro lepší přehlednost můžeme terče rozdělit zhruba do tří skupin, i když toto rozhraničení je velmi prostupné. Prvním okruhem budou terče reagující na politické změny, přičemž velkou skupinu zde tvoří terče věnované událostem roku 1848. Neméně zajímavé jsou pak terče komentující vnitropolitické změny, zvláště správní uspořádání země. Druhý okruh představují terče, jejichž námětem je dopad modernizace na každodenní život obyvatel monarchie projevující se rozvojem techniky a průmyslu, a vznikem veřejně prospěšných institucí a staveb. Mluvíme-li o modernizaci, je třeba připomenout i reakci, kterou vyvo-

¹ Pro zde prezentovaný soubor byly vybrány střelecké terče ze sbírek, Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Severočeského muzea v Liberci, Regionálního muzea v Teplicích, Národního památkového úřadu v Ústí nad Labem deponované na Státním zámku a v Městském muzeu v Duchcově, Oblastního muzea v Chomutově, Vlastivědného muzea ve Slaném, Regionálního muzea v Litomyšli, Městského muzea a galerie v Poličce. Významné sbírky se však nacházejí rovněž v Muzeu hlavního města Prahy, Muzeu Jindřichohradecka, Muzeu TGM v Rakovníku a jinde.

lávala, a tou byl aktualizovaný vztah k minulosti a skrze něj i formování národních identit. Tomuto tématu je věnován třetí tematický okruh.

Společnost a politika

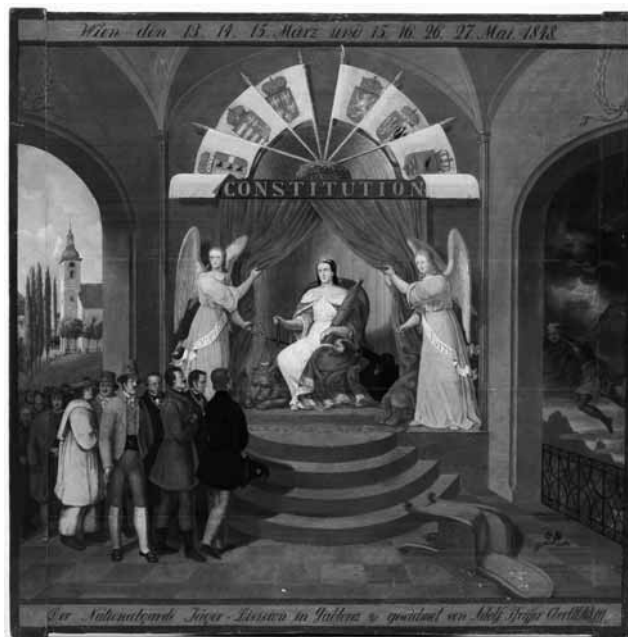
Již bylo zmíněno, že střelecké prostředí bylo vesměs konzervativní a vyznačovalo se také loajálním postojem k panovníkovi. Obraz Habsburské monarchie, jak byla viděna z tohoto úhlu, nám předvádí střelecký terč věnovaný libereckému střeleckému sboru jeho poručíkem Wenzlem Kretschmerem v roce 1850.² Jeho námětem je osobní heslo

Střelecký terč „Viribus Unitis“, 1850, Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. Ob 61.

císaře Františka Josefa I. Viribus Unitis.³ Idea Rakouského císařství je zde vyjádřena v podobě sousoší. V jeho středu se nachází busta panovníka. Nejbližší jí vpravo stojí personifikace Austrie, vlevo trojice Víry, Vědy a Umění, a vpravo další postavy, u nichž jsou rozeznatelné atributy vojensství a řemesla. Se sousoším kontrastuje svou barevností skupina zástupců jednotlivých národů monarchie v krojích symbolizujících pestrost jejího obyvatelstva. Pomocí postojů jsou mezi některými naznačeny i vzájemné vztahy. Zcela vlevo si Tyrolan podává za zády ruku s obyvatelem Štýrska, uprostřed zase Čech s Moravánem a vlevo od nich dokonce dochází ke smíření Rakušana s Lombardánem. Takto svorné byly pod heslem „spojenými silami, slovem i obrazem“ národy monarchie v představách jejích loajálních obyvatel. Reflexe politického dění však měla množství jiných podob.

Revoluce roku 1848 byla jedním z nejfrekventovanějších témat střeleckých terčů. K nejčastějším patřila adorace Svobody, případně Ústavy. Na terči krále střelců ze Slaného je vyobrazena alegorie Svobody oděná v národních, červenobílých, barvách a s vavřínem vítězství na hlavě.⁴

Střelecký terč „Panující konstituce“, 1848, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 528.

V rukou třímá dvě zástavy. V pravé červenobílou s nápisem „Sláva králi F:V:“, jíž vzdává hold panovníkovi Ferdinandu V. jakožto poslednímu korunovanému českému králi. Zdůrazňuje tak, že pro české prostředí je podstatný právě jeho královský titul a méně už skutečnost, že jako Ferdinand I. byl tento panovník zároveň rakouským císařem. V levé ruce drží Svoboda prapor v černožlutých habsburských barvách se slovy: „Vivat Constitution!“, který připo-

Střelecký terč „Hold králi Ferdinandovi V. a Ústavě“, 1848, Vlastivědné muzeum ve Slaném, inv. č. O 539.

² Střelecký terč „Viribus Unitis“, 1850, Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. Ob 61.

³ Hlavní motiv terče je téměř doslova citací litografie Franze Kollarže (Františka Koláře), která vznikla podle kresby Josefa Vojtěcha Hellicha.

⁴ Střelecký terč „Hold králi Ferdinandovi V. a Ústavě“, 1848, Vlastivědné muzeum ve Slaném, inv. č. O 539.

míná, že zmíněný Habsburk přislíbil udělení ústavy. Pod bosýma nohama ženské postavy leží na zemi cenzorské archy a rozbitá pouta, která symbolizují osvobození. Nad horami v pozadí vychází slunce Naděje. A k tomu všemu je připojeno veršované heslo: „Máme v ustech jeden Zpěv/ Máme v žilách jednu krev/ W životě cíl jediný/ Blaho drahé otčiny“, zdůrazňující výzvu k jednotnému postupu pro dobro vlasti. Z terče samotného je ale jasné patrné, že ve vnímání událostí a v očekáváních budoucího vývoje byly mezi českými a německými obyvateli Čech patrné rozdíly. Slánští střelci se takto hlásili k jazykově českému vlastenectví.

Terč jabloneckých ostrostřelců představuje panující Konstituci.⁵ Alegorická postava Ústavy zde sedí na trůně pod baldachýnem korunovaným zástavami zemí patřících do svazku Rakouského císařství. Závěs drží dva andělé se symboly vítězství v rukou – palmovou ratolestí a vavřínovým věncem. Na šerpách andělů čteme osobní heslo nového císaře Františka Josefa I. „Viribus Unitis“. V rukou panovnice svírá váhy, symbol spravedlnosti, a svazek prutů s ostrím – fasces, symbol moci a práva, původně odznak římských úředníků. V nohách trůnu leží heraldická zvířata, český lev a dvouhlavý habsburský orel. Převrácené křeslo

Střelecký terč, „Čechie a Austrie“, 1866, Národní památkový ústav v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH 0135.

s iniciálou M, patřící pravděpodobně nenáviděnému kancléři Metternichovi, a zlomená pouta nesvobody leží pod schoďštěm trůnu. „Nové panovnici“ přichází holdovat zástupci všech národů císařství. V pozadí vlevo je vyobrazen jablonecký kostel sv. Anny s nastoupenými střelci v uniformách. Vpravo v dramatické scéně prchá démon Absolutismu s korunou na hlavě, blanitými křídly a jedovatými plazy v ruce, před bouří revoluce pronásledován sýčky, zvěstujícími jeho blízký konec. Tento pamětní štít nechal zhotovit důstojník jablonecké Národní gardy Adolf Pfeifferer a můžeme v něm spatřovat představu zástupce německých liberálů.⁶ Skutečnost, že ústavnost a občanské svobody umožňující také hospodářský rozvoj byla pro Jablonečany důležitá, se projevila i v 60. letech, kdy došlo k jejímu obnovení. Na jabloneckých terčích se tehdy objevil jednak námět uvítání Říjnového diplomu a Únorové ústavy⁷ a v roce 1862 přímo scéna slavnostního otevření vídeňského Říšského sněmu.⁸

Proti jabloneckému příkladu vztahu k politice v německém prostředí můžeme položit odlišné reakce v české Litomyšli.⁹ Zdejší střelci organizovaní podobně jako v Jablonci z velké části v rámci Národní gardy se rozhodli k aktivní účasti na událostech dokonce mimo rámec svého regionu. V polovině června se litomyšlská Národní garda vydala na pomoc vojskem obležené Praze. Část jejich příslušníků se skutečně zapojila do bojů na barikádách v pražských ulicích, následně však musela garda v tajnosti hlavní město království opustit. O tomto dobrodružství vypráví také terč, který nechal zhotovit jeden z jeho účastníků, František Lorman. Malíř Antonín Dvořák v centrální scéně zobrazil také organizátory celého „tahu do Prahy“.¹⁰

Přesto, že i Národní gardy z dalších českých měst se rozhodly vyrazit na podporu Praze, mnohé z nich na místo nedošly a některé se nakonec ani neodhodlaly k odchodu. Svou roli tu hrála vzdálenost a nedostatek času, ale také vliv střeleckého prostředí, které bylo většinou svázáno s majetnější měšťanskou vrstvou. V mnohých městech se střelci snažili především o udržení veřejného pořádku a někde stáli přímo v opozici radikálním Národním gardám.

Jako strážci veřejného pořádku se mnohé střelecké spolky projevíly rovněž v roce 1866. Prusko-rakouská válka byla ojedinělým impulzem budícím loajalitu ke společnému státu v obou jazykových skupinách, jak o tom svědčí terč duchcovských střelců.¹¹ Již následující události však jakoukoli jednotu vylučovaly.

Dualismus, který vzešel z rakouské porážky, vnímali Češi jako křivdu. Velmi názorně to ukazuje střelecký terč z Poličky.¹² Autor terče zde staví proti sobě Cis a Trans, tedy

⁵ Střelecký terč „Panující konstituce“, 1848, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 528. Velmi podobný terč, pocházející z nedalekého Maxova, a vzniklý zřejmě podle stejné předlohy, uchovává ve sbírce Národního muzea

⁶ Pfeiffererové byli v té době nejvýznamnější podnikatelskou rodinou v Jablonci a okolí. Z textilního podnikání rozšířili své aktivity na export ozdobnického zboží a významně tak ovlivnili rozvoj zdejšího bižuterního průmyslu. Dědicem firmy se stal Adolfův starší bratr Josef a v roce 1850 byl zvolen prvním představitelem obecní samosprávy, který byl pro své zásluhy o rozvoj obce a její povýšení na město později nazýván Otcem města Jablonce.

⁷ Střelecký terč „Říjnový diplom a Únorová ústava“, 1861, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 531.

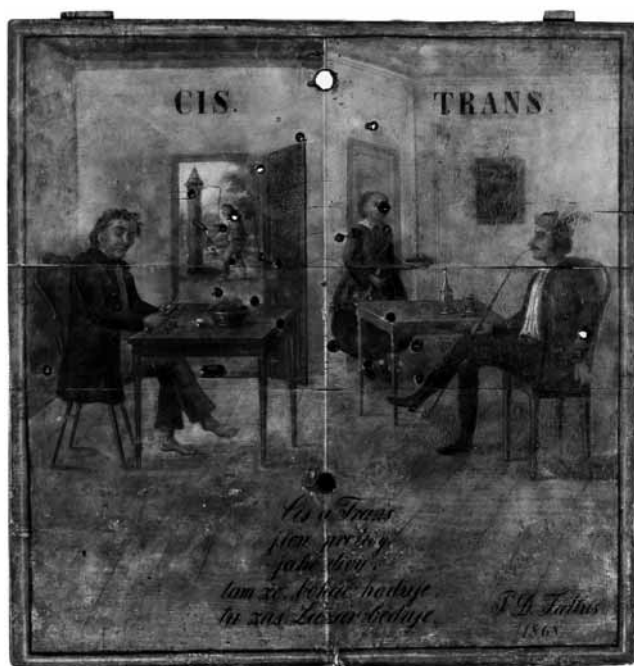
⁸ Střelecký terč „Otevření Říšského sněmu ve Vídni“, 1862, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 430. Malířem byl v tomto případě Anton Köhler, řemeslník, člen libereckého střeleckého spolku a rovněž autor některých terčů libereckého střeleckého sboru uchovávaných ve sbírce Severočeského muzea v Liberci. Libuše Bílková, Střelecké štíty 1819-1862, Katalog výstavy ze sbírek Severočeského muzea v Liberci, Liberec 1993.

⁹ Střelecký terč „Litomyšlská garda“, 1848, Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 20T-90.

¹⁰ Jeden z nemnoha školených malířů mezi autory střeleckých terčů. Antonín Dvořák (1817-1881) studoval na pražské akademii a rovněž ve Vídni. O dalších terčích, které zhotovil pro litomyšlské střelce více katalog výstavy uspořádané v roce 1988 Městským muzeem v Litomyšli. Petr Kmošek, Malované terče litomyšlské střelecké společnosti, Litomyšl 1988.

¹¹ Střelecký terč „Čechie a Austrie“, 1866, Národní památkový ústav v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH 0135.

¹² Střelecký terč „Cis a Trans“, 1868, Městské muzeum a galerie v Poličce, inv. č. H15.

Střelecký terč „Cis a Trans“, 1868, Městské muzeum a galerie v Poličce, inv. č. H15.

Cislajtánii – Předlitavsko a Translajtánii – Zalitavsko, přičemž první je reprezentována nuzákem bez bot pojídacím brambory a druhá uherským švihákem těšícím se na právě přinášenou pečínku.¹³

Členové Litomyšlské střelecké společnosti, která měla oproti jiným uniformovaným sborům vyznačujícím se proklamovanou loajalitou spíše zábavný charakter, se rovněž netajili kritikou veřejných poměrů, jak o tom svědčí Satira na nedodržený královský reskript z roku 1871.¹⁴ Výrazem české touhy po uznání významu Království byla dlouhodobá snaha přimět císaře Františka Josefa I. aby se nechal korunovat na českého krále. Císař v roce 1871 slovy: „...uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti“ korunovací slíbil. Slib však nesplnil. Terč citací proslovu a jeho zkrácením připomíná, že panovník, který neplní sliby, by mohl být hotov i v jiném smyslu slova.

Hospodářský rozvoj a technický pokrok

Na střeleckých terčích nacházíme také množství vyobrazení symbolů moderní doby. Královský terč z roku 1852 zobrazuje personifikaci Austrie, ženu v barvách Rakouské-

Střelecký terč „Austrie“, 1852, Muzeum skla bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 538.

ho arcivévodství, červené a bílé, sedící na trůně tvořeném zástavami územních celků tvořících mnohonárodnostní monarchii opírající se o štít se znakem rakouského císařství s českým lvem u nohou.¹⁵ Je obklopená atributy moci (žezlo a říšské jablko), vojenství (sečné i palné zbraně, kyrys) ale i vědy a umění (spisy a kniha, úhelník, kružidlo, lyra) v ruce drží vavřínový věnec vítěze nad globem symbolizujícím její význam pro celý svět. V pozadí vidíme symboly moderní doby – parní lokomotivu i stěžeň lodi. Uvědomíme si, že jsme se octli na břehu Dunaje, zvláště když v obrysech města na obzoru rozpoznáme panorama Vídně, hlavního města monarchie, moderní metropole, jíž vládne nejen silueta Svatoštěpánského dómu, ale také továrních komínů.

Na výše zmíněném libereckém terči Viribus Unitis, vidíme v pozadí, které scénu zasazuje do zcela konkretizované krajiny pod Ještědským hřebenem, rovněž tovární budovu.¹⁶ Továrna se stala symbolem moderní doby. Jedním z prvních oborů, kde se průmyslová výroba prosadila, bylo textilnictví. Podobu jedné z nejstarších textilk z roku 1844, Herzigovy továrny ve Mšeně poblíž Jablonce nad Nisou můžeme nalézt rovněž na jabloneckém střeleckém terči.¹⁷ Rodina Herzigova je však spjata především s Libercem. Stejně jako další podnikatelské rodiny, Siegmundové a později Liebigové přispěli i Herzigové k rozvoji městských veřejných institucí. Podíleli se mimo jiné na financování zdejší nemoc-

¹³ V Poličce existovala jak zábavní společnost (Společnost střelců do terče), tak i uniformovaní ostrostřelci (Sbor c. k. privilegovaných ostrostřelců), kteří byli konzervativnější a zakládali si na loajalitu. Oddělily se od sebe v roce 1836. Stanislav Konečný, Poličští střelci a ostrostřelci, Litomyšl 2008, s. 16. Vzhledem k námětu terče se lze snad dohadovat, že terč nechal zhotovit člen prvně jmenovaného spolku.

¹⁴ Střelecký terč „Satira na nedodržený královský reskript“, 1872, Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. 20T-106. Terč namaloval školený malíř Jarolím Štantejský (1832-1899). Petr Kmošek, Malované terče litomyšlské střelecké společnosti, Litomyšl 1988

¹⁵ Střelecký terč „Austrie“, 1852, Muzeum skla bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 538.

¹⁶ Střelecký terč „Viribus Unitis“, 1850, Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. Ob 61. Stejný postup použil autor jabloneckého terče, jehož hlavním motivem je rozšíření jablonecké školy o třídu s rozšířenou výukou kreslení v roce 1851. Výuka kreslení a další snaha o jeho rozvoj vedla později k založení odborní školy jakožto institucionální podpory při školení pracovníků pro místní bižuterní průmysl. Střelecký terč „Rozšíření jablonecké školy o další třídu s výukou kreslení“, 1853, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 532.

¹⁷ Střelecký terč „Herzigova textilní továrna ve Mšeně“, 1844, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 011. Továrnu vybudoval liberecký podnikatel Josef Herzig. On i jeho synové, kteří firmu převzali, se stali také významnými osobnostmi veřejného života v Liberci. Karl Herzig byl v roce 1848 zvolen poslancem Říšského sněmu ve Vídni a Kroměříži, kde zastupoval německé liberály z Čech.

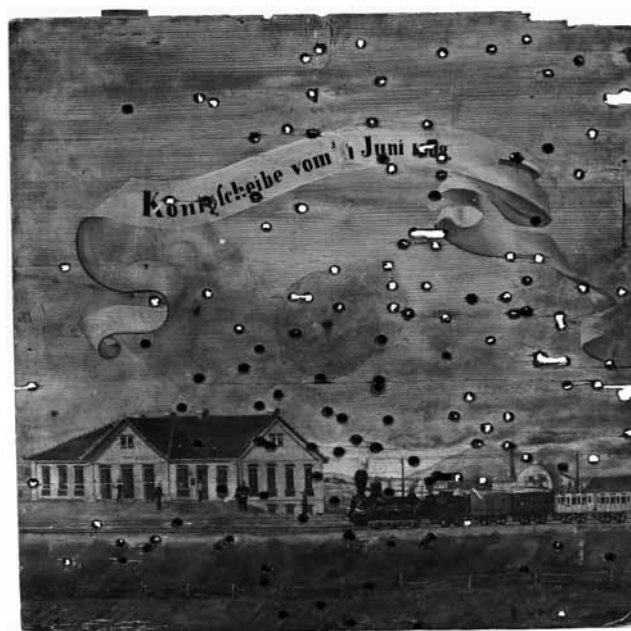
Střelecký terč „Herzegovina textilní továrna ve Mšené“, 1844, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 011.

nice, teprve pátého veřejného ústavu tohoto druhu v Čechách. Stavba budovy byla dokončena v roce 1845. Slavnost položení „závěrečného“ kamene proběhla za asistence členů liberecké střelecké společnosti a stala se rovněž námětem pro střelecký terč.¹⁸

Na mnoha místech monarchie vznikaly v průběhu 19. století nové, technicky pozoruhodné stavby. Patřil mezi ně například pražský řetězový most císaře Františka I. postavený v roce 1841. Pro hlavní město země byl velmi významným dopravním prvkem. Do té doby se Pražané z jednoho břehu na druhý mohli dostat pouze po Karlově mostě, nebo některým z přívozů.¹⁹

Doprava měla klíčový význam nejen pro rozvoj měst, ale i průmyslu a obchodu. Klíšé popisující 19. století jako století páry je sice otřepané, ale nic to nemění na tom, jak významný byl právě vynález parního stroje pro uplatňování vědeckých poznatků v praxi. Mezi terče reagující na tuto skutečnost můžeme počítat vyobrazení prvního českého parníku Bohemia na chomutovském terči z roku 1842.²⁰ V roce pak 1868 nechal vítěz královské střelby v Duchcově vymalovat na terč slavnostní příjezd vlaku na duchcovské nádraží.²¹ V pozadí jsou opět patrné sklady a tovární komíny svědčící o rozvoji zdejší průmyslové výroby.

Pokrok, ať již měl jakoukoli podobu – od technických vymožeností až po rozvoj vzdělanosti a kultury – byl vzrušujícím a všudypřítomným znakem. Nejširšímu publiku, ve

Střelecký terč „Nádraží v Duchcově“, 1868, Národní památkový ústav v Ústí nad Labem, Městské muzeum Duchcov, inv. č. DH 0100.

škále od seriálních ukázek až po spektakulární podívanou, byl prezentován na průmyslových výstavách. V roce 1873, kdy císař František Josef I. slavil výročí čtvrtstoletí na trůně, hostila Vídeň Světovou výstavu. Tuto situaci se zdůrazněním adorace panovníka a loajality k monarchii zobrazuje jablonecký střelecký terč z roku 1874.²² Průmyslové výstavy se konaly ve městech a městečkách po celé monarchii. Atmosféru těchto oblíbených podniků nám ukazuje terč krále střelců z Duchcova z roku 1911.²³

Vztah k historii a hrdinské vzory

Jestliže hovoříme o modernizačních procesech charakteristických pro 19. století, pak je třeba zmínit i komplexnější problematiku, tedy vztah k historii. Mezi modernizační procesy je vedle společenského vývoje, technického pokroku a rozvoje průmyslu, třeba počítat také konstituování národních identit. A právě skrze vztah k historii můžeme i na střeleckých terčích odlišit, s jakými historickými vzory se identifikovali Češi a které byly zase blízké českým Němcům, případně pojmenovat motivy, které zastupovaly identitu rakousky cítících občanů Habsburské monarchie, jež se v konzervativním střeleckém prostředí poměrně dlouho udržela.

Obecně lze říci, že starší střelecké terče, z konce 18. a počátku 19. století měly velmi v oblíbenosti motivy z řecké, římské

¹⁸ Střelecký terč „Slavnostní položení závěrečného kamene nemocnice v Liberci“, 1845, Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. Ob 14.

¹⁹ Střelecký terč „Řetězový most císaře Františka I. v Praze“, 1843, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 519. Zajímavé je, že s podobou tohoto dřevěného mostu zavěšeného na železných řetězech se středním zděným pilířem na Střeleckém ostrově, kterou provedla firma Vojtěcha Lanny, nás seznamuje terč jabloneckých střelců. Zřejmě to souvisí se skutečností, že jablonečtí střelci, podobně jako i jiné sbory, použili jako vzor pro svá statuta právě statuta pražská.

²⁰ Střelecký terč „První česká parolod' Bohemia“, 1842, Oblastní muzeum v Chomutově, inv. č. T 15. Vzorem pro terč byla litografie Carla Wilhelma Medaua z roku 1841. Jiří Šlajnsa, Politická a kulturní symbolika na malovaných terčích z 1. poloviny 19. století ze sbírek Oblastního muzea v Chomutově, in: Památky, příroda, život č. 3, 2006, s. 9-10.

²¹ Střelecký terč „Nádraží v Duchcově“, 1868, Národní památkový ústav v Ústí nad Labem, Městské muzeum Duchcov, inv. č. DH 0100.

²² Střelecký terč „25 výročí panování Františka Josefa I.“, 1874, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, inv. č. O 539.

²³ Střelecký terč „Průmyslová výstava v Duchcově“, 1911, Národní památkový ústav v Ústí nad Labem, Městské muzeum Duchcov, inv. č. DH 0086.

Sřtelecký terč „Jan Žižka“, 1851, Vlastivědné muzeum ve Slaném, inv. č. O 543.

a byzantské mytologie ale i historie, například Tři Grácie, Jupiter, ve spojitosti se střelbou a lovem Apolón a Diana ale také oblíbený Vilém Tell, u terčů s vojenskou tematikou Mars, byzantský vojevůdce Belisar a podobně. Později se začaly projevovat diference.

Členové sřteleckých spolků v jazykově českém prostředí na svých terčích často zobrazovali motivy z českých dějin. Velmi oblíbené byly pověsti. Jako zástupce máme v našem souboru slánský terč z roku 1859, který zobrazuje okamžik, kdy kůň zavedl posly kněžny Libuše za budoucím

knížetem Přemyslem Oráčem.²⁴ Zajímavý je na něm i připsaný verš: „I rolnickému stavu budiž slava/ Neb z nej posel Přemisl vznešený/ Jenž hajil pět století Čechů prava/ Jsa od nich na trun povišený“, který evokuje Palackého tezi z Dějin národu českého o demokratické povaze Slovanů. K dílu Františka Palackého, které vyzdvihovalo husitství jakožto klíčové období národních dějin, odkazuje také obliba postavy Jana Žižky z Trocnova, i když na slánském terči z roku 1851 je zobrazen spíše jako krutý a nelitostný válečník.²⁵

²⁴ Sřtelecký terč, „Přemysl Oráč“, 1859, Vlastivědné muzeum ve Slaném, inv. č. O 522.

²⁵ Sřtelecký terč „Jan Žižka“, 1851, Vlastivědné muzeum ve Slaném, inv. č. O 543.

Střelecký terč „Památník na Kreuzbergu“, 1841, Oblastní muzeum v Chomutově, inv. č. TR 14.

U střelců z německy hovořícího prostředí se těšily velké oblibě především terče s námětem napoleonských válek. Pro Němce, jak z německých zemí, tak i z Rakouska, znamenaly osvobozovací války počátek sjednocení Německa a konstituování německé národní identity. Vedle různých výjevů z bitev se na terčích objevoval také monumentální památník, symbol osvobozovacích protinapoleonských válek, vybudovaný na vrchu Kreuzberg na berlínském předměstí Tempelhof v letech 1818-22. Můžeme ho vidět na chomutovském terči z roku 1841.²⁶

K nemnohým postavám, které lze spojovat s vlastencem Rakouským, byl Andreas Hofer, tyrolský vlastenec a rakouský národní hrdina, vzor loajality rakouských Němců.²⁷ Jeho rodné Tyrolsko, součást Rakouského císařství, se následkem vítězného postupu napoleonských vojsk v roce 1809 dostalo pod nadvládu Bavorska. Hofer stál v čele domobrany a svými vojenskými úspěchy si vysloužil vděčnost císařského dvora. Nakonec však byl zajat a popraven. S tímto motivem se však setkáme výlučně v německém prostředí.²⁸ Podobně je tomu i s maršálem Radeckým. Vítězství

²⁶ Střelecký terč „Památník na Kreuzbergu“, 1841, Oblastní muzeum v Chomutově, inv. č. TR 14.

²⁷ Střelecký terč „Andreas Hofer“, 1864, Oblastní muzeum v Chomutově, inv. č. T 31.

²⁸ Mimo jiné například terče střelců z Krupky uchovávané ve sbírce Regionálního muzea v Teplicích. Jan Kilián, Pavlína Boušková, Ve znamení Viléma Tella, Střelecké spolky na Teplicku a jejich terče, Teplice 2011.

Střelecký terč „Andreas Hofer“, 1864, Oblastní muzeum v Chomutově, inv. č. T 31.

rakouských vojsk v Itálii připomínali z našeho souboru na terčích střelci z Liberce a z Teplic.²⁹

O střeleckých terčích přece jen trochu obecněji

Střelecké terče byly dosud na výstavách prezentovány především jako památky lidového malířství, v případě kvalitních maleb provedených školenými tvůrci jako umělecká díla. Ostatně ve většině muzejních sbírek jsou zařazeny mezi obrazy. Estetická hodnota terčů je nesporná, mají však i jiné specifické vlastnosti, díky nimž je lze v muzejních expozicích velmi efektivně využít.

Naše hodnocení terčů jako obrazů je vlastně důsledkem posunu od používaných terčů k terčům čestným nebo pamětním štítům, který se obecně začal výrazně projevovat ve druhé polovině 19. století. Terče měly vždy reprezentativní funkci, původně však sloužily jako užité předměty (skutečné terče) a dokonce často jejich užití stvrzovalo jejich význam (symbolické „zastřelování“ terče).³⁰ Z funk-

čních předmětů uchovávajících zároveň informace a nesoucích symbolický význam se později, když se původní význam ztratil, staly se pouhými estetickými artefakty.

Střelecké terče nám však mohou poskytnout mnohem více. Vypovídají nejen o událostech, ale také o tom, jak byly tyto události vnímány a hodnoceny. Ukazují nám obecně sdílenou soustavu reprezentací a symbolů. Jejich prostřednictvím lze návštěvníkům v komplexní významové i vizuální zkratce podat poměrně komplikovaný historický diskurs.

Zusammenfassung

Schützenscheiben haben nicht nur attraktives Aussehen, sondern auch große informative Potenzial. Diese Arbeit beschäftigt sich mit einer Sammlung von Scheiben in der Ausstellung Monarchie vorgestellt, die sprechen über öffentliche, soziale, wirtschaftliche und politische Ereignisse in der 19. Jahrhunderts.

²⁹ Střelecký terč „Custoza“, 1851, Severočeské muzeum v Liberci, inv. č. Ob 67. Střelecký terč „Pomník maršála Radeckého“, 1856, Regionální muzeum v Teplicích, inv. č. H 15201.

³⁰ Petr Kmošek, Malované terče litomyšlské střelecké společnosti, Litomyšl 1988. Týž, Chrudimští ostrostřelci a jejich malované terče, Historie Sboru privilegovaných měšťanských ostrostřelců v Chrudimi a jejich malovaných terčů, Chrudim 2001, s. 73-74